

poc laxa, que era familiar al Verdaguer juvenil; el cas és que, en el primer escalbore de l'*Atlàntida*, hi ha una estrofa on diu que Hesperis, fugitiva davant del cataclisma: «al dós colrat d'Alcídes abarrassant-se ab més forsa, / a cada fantasia, y esglay nou que la pren, / l'atura de fugir de l'infernall gallorsa, / que per sos ays cridada més aprop sempre sent»; però no solament l'estrofa fou suprimida en la versió definitiva (a *Atl.* VI, 70-1), sinó que, en l'original de l'esborrall, es veu que el mot *gallorsa* està cancel·lat per la grossa ratlla que, en aquesta versió, el poeta posa, ací i allà, a diversos mots que després no li plagueren: es coneix que, cercant confirmació entorn seu, prengué aviat consciència que es tractava d'un ús familiar i no gaire propi.

Altament la toponímia ens aporta la confirmació de certs aspectes, entre altres l'àrea del mot; i la seva recollida em permeté alhora confirmar-ne el concepte popular, més vital que l'oficial i jurídic. Cap dalt de Canigó, damunt de Corsaví, en un vessant que alhora aboca cap a Montferrer (Vallespir), darrere el Puig de la Suca, hi ha la *Font de la Gallorsa (gəłórsə)*: «ho van dir perquè els pastors s'hi aplegaven per fer-hi junts el *repeix* ('els àpats')», i «de tots els ramats ells en feien una *gallorsa*» (Corsaví, 1959), «volia dir un ramat *antir*» <'sencer'>, «en deien una *gallorsa* de les *uèlas*, o una *gallorsada*» (Montferrer, 1959). A Adraén, poca distància al SE. de la Seu d'Urgell, entre el seu terme i el de Cornellana, van assenyalar-me de lluny una altra *Font de la Galórsā*; i encara que el meu informant local ja no sabia quin fos el significat d'aqueix mot (1935), el cas és que era enmig de grans pasturatges i prop dels cims de la Serra de Cadí.

Ara bé noms propis així ens orienten, Pirineu enllà, en direcció al País Basc. *Gallarza* és un cognom usual a Aragó (i ací ó donava *ya*, però és sabut que *ye* sovint es redueix a *e* en tot el domini castellà en tals contextos consonàntics complexos, i és evident que *ya* estava subjecte al mateix accident), *Galarza* és el nom de dos pobles ja en domini basc, *Gallués* és a Navarra, i *Gallur* és una població important i antiga vora l'Ebre, aigües amunt de Saragossa. No vacillem a identificar això darrer amb el basc *gaillur(ra)* «el caballete del tejado» (registrat per Navarro Tomás, *Hom. a MzPi.* III, 647, a Guipúscoa, i per Azkue com a general a Biscaia): més que més veient un nom de persona ibèric *Galduriaunin*, de forta fesomia basca, ja en una inscripció antiga d'Andalusia.² Ara bé Schmoll, analitzant noms tartessis de terminació semblant (*Riv. St. Lig.* xxv, 135; *Glotta* xxxv, 310), creu que aquí hi ha un mot independent, amb un significat com 'dona' o 'filla'; però a mi em sembla (ja ho apuntava en *Top. Hesp.* II, 282, n. 38) que deu ser *iaunin*, germà del basc *jaun* 'senyor', potser, doncs, en forma femenina, i que *Galdur-iaunin* seria 'senyora o dama de l'altura': la conclusió fóra que *galdur* per a 'cim' o 'altura' seria un dels elements comuns a l'ampla família basco-ibero-tartèssia.

De fet, fins avui, en basc, al costat de *gailur*, un col·lector tan despreocupat de la lingüística com Mantero-

la, en el seu *Cancionero Basco*, registra les variants *galdorr*, *gallorr*, *galyurr*, *galdurr*, amb el significat general de «cúspide, cima, cumbre»; i aqueix mot l'atrapem al bell mig d'una ovella: *mendi gailurr(a)* en l'*Auñemendi Lorea* de Domingo Agirre (que el P. Villanasa tradueix per «las cumbres de los montes» I, 108.21).

En trobem confirmacions pertot arreu: Azkue porta *gailur* en guip. i bisc. «prominente, supremo», bisc. «espinazo de las bestias», guip. *gaildur* «caballete de tejado», *gaildor* «tallo superior del maíz», guip. *gailor* és no solament això sinó «prominente», a-nav., *gailurru* id. i 'cresta del gall', a l'Alta Navarra el cavall de la teulada és *galdur*, a-nav. i guip. *galdurru* «cumbre de monte» i «tallo de la flor de maíz». Uhlenbeck, definint 'cim de muntanya' («gipfel eines berges»), tracta precisament de l'alternància *-or/ur* en mots com el guip. *galdor/galdud*, en la seva *Vergleichende Lautlehre d. bk. Dial.* (26); Mitxelena: «por las apariencias, el a-nav., guip., bisc. *gallur(ru)* 'caballete de tejado, cima' procede de *galdor*, *galdur(ru)* por intermedio de variantes expresivas como guip. *galdur*» (*FonHiVca.*, 357).³

D'altra banda hi ha el verb, que per a Manterola és *gallortu*, *gallortzen* «sobresalir, asomar en una cumbre» i per a Azkue *gailurtu* «sobresalir» i «envalentonarse» a Guipúscoa. Ara bé els gerundis com *gallortzen* és sabut que sempre tenen al seu costat un substantiu verbal: en el nostre cas *gallortze*, amb article *gallortzea*; que indica l'acte de fer el que significa el verb corresponent: al costat de *eror* 'caure', *erortzen* 'caient', hi ha *erortzea* «el caer de la hoja»; *hartzea* «das Nehmen» correspon a *hartu* 'agafar'; *partitzea* «das Teilen», a *partitu* 'partir'; *begiratzea* «das Bewahren» a *begiratu* (VIGILATU sens dubte) etc. (Schuchardt, *Primitiae linguae Vasconum*, p. 18).

Doncs, *gallortzea* és 'l'acte d'anar pels cims, pels alts de les muntanyes', ço que ben bé es pot aplicar al bestiar de gallorsa: el testimoni de Vayreda, el dels noms de lloc del Cadí i el Canigó, i les definicions de Camprodon i Ribes («pastors que van a muntanya», «ramat que ve a l'estiu») són categòrics: la *gallorsa* es practica als estius, quan el ramat foraster, transhumant, es trasllada als emprius i pasturatges comunals de l'alta muntanya, a la recerca de l'erba tendra, que ja no es troba a les terres baixes: per això només hi ha *gallorsa* en els Pirineus, i el mot només s'ha conservat en el Nord de Catalunya.

Però hem de precisar una mica més la forma primitiva del mot bàsic. El mateix Schuchardt, amb la seva gran autoritat, ens explica que la terminació *-tze* ve de *-tje*, car en certes categories de verbs (en altres condicions fonètiques), el sufix afecta avui la forma *-te*;⁴ d'altra banda, afegeix, també serveix per formar abstractes, sovint col·lectius, derivats de substantius: *gende-tze* («Volkmenge»), *diszipulatze* («Schar von Schülern»), *izurri-tze* («Pestilenz»). Crec, doncs, que hem d'admetre un ètomon pirinenc pre-romà *gallortiea, romanitzat en *GALLORTIA 'els alts (de les muntanyes)', col·lectiu de *gallor(r)* 'cim', que ens explica perfecta-